

آموزش پیش دبستانی در مناطق عشایری

صفرعلی یازلو

کارشناس ارشد برنامه‌ریزی آموزشی

که بعد از چهارسالگی محیط خانواده دیگر پاسخ‌گوی رشد اجتماعی کودک نیست و کودکان در این سن، به شرکت در فعالیت‌های اجتماعی بیشتری نیاز دارند. حضور در محیط‌های پیش‌دبستانی این امکان را به آنها می‌دهد که با کودکان هم‌سن و سال خود ارتباط برقرار کنند و به تدریج، مهارت‌های لازم برای برقراری روابط اجتماعی را به دست بیاورند.

از طرف دیگر، کودک برای برخورداری کامل از آموزش‌های دوره ابتدایی، به انضباط فکری نیاز دارد که به‌طور معمول، خانواده قادر به فراهم ساختن آن نیست؛ حال آنکه در دوره پیش‌دبستان، مربیان از طریق فعالیت‌های مختلف مثل بازی و کارهای دستی به تدریج نظم و انضباط ذهنی لازم را در کودکان ایجاد می‌کنند.

مرحله آموزش پیش‌دبستانی، همچنین به متخصصان سنجش استعداد و توانایی‌های تحصیلی کودکان اجازه می‌دهد که توانایی‌های ذهنی و میزان آمادگی کودکان برای حضور در آموزش‌های دبستانی را به‌موقع مورد سنجش قرار دهند و کودکانی را که به آموزش‌های جبرانی نیازمندند، شناسایی کنند.

کودکان خانواده‌های محروم نیز معمولاً از محیط‌های خانوادگی غنی از لحاظ امکانات آموزشی و پرورشی محروم‌اند و به سبب

اشاره

دوره پیش‌دبستانی یکی از مهم‌ترین دوره‌های آموزشی است که به‌رغم رسمی بودن، هنوز گذراندن آن اجباری نشده است اما صاحب‌نظران وجود این دوره را برای آینده دانش‌آموزان ضروری می‌دانند و معتقدند که با سپری نمودن این دوره، از بروز بسیاری از مشکلات آموزشی و پرورشی دوره‌های بعدی تحصیل پیشگیری می‌شود.

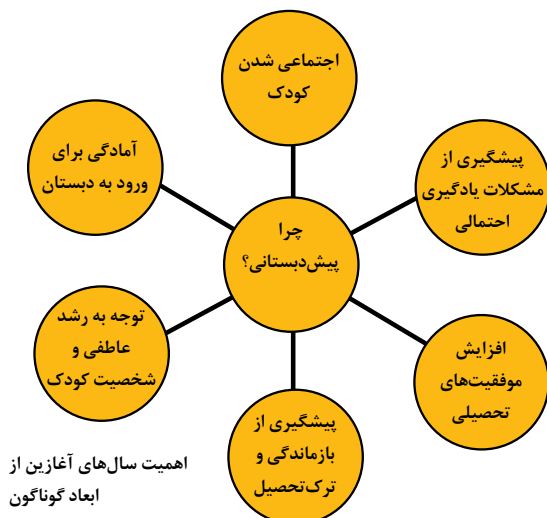
براساس یافته‌های روان‌شناسی و علوم تربیتی، سال‌های پیش از دبستان در رشد و تربیت کودکان نقش اساسی و تعیین‌کننده‌ای دارد. در این دوران حساس و مهم، یادگیری کودکان عمیق‌تر، سریع‌تر و آسان‌تر انجام می‌شود؛ توانایی‌هایشان در جنبه‌های مختلف رشد شکوفا می‌شود و پایه‌های اصلی شخصیت آنها شکل می‌گیرد.

در حقیقت، همه کودکان نیاز دارند پیش از ورود به مدرسه - و یا بهتر بگوییم ورود به اجتماع - آمادگی‌های لازم را کسب کنند اما موانعی وجود دارد که به سبب آنها، کودکان برخی از مناطق کشور از این فرصت طلایی بی‌بهره می‌مانند و از دریافت این خدمت محروم می‌شوند. از جمله این مناطق، مناطق عشایری هستند که در این مقاله قصد داریم وضعیت و چگونگی اجرای دوره پیش‌دبستانی را در آنها با ارائه گزارش‌های آماری بررسی و تحلیل کنیم.

کلیدواژه‌ها: عشایر، مناطق دوزبانه، فرهنگ‌سازی، خانواده‌های محروم

چرا پیش‌دبستانی؟

سال‌های آغازین زندگی کودک از مهم‌ترین دوره‌های رشد او به‌شمار می‌آید و آنچه در این دوران رخ می‌دهد، به‌طور اساسی بر رشد بعدی کودک اثرگذار است. از آنجا که اساس شخصیت فرد در دوره پیش‌دبستانی شکل می‌گیرد، محققان و صاحب‌نظران ارائه آموزش‌های اثربخش در این دوران را برای رشد کودک بسیار مهم می‌دانند. بیشتر مطالعات و پژوهش‌ها نشان می‌دهد

اهمیت سال‌های آغازین از ابعاد گوناگون

دانش‌آموزان و معلمان مناطق عشایری با هدف جبران بخشی از کاستی‌های موجود ایجاد شده، از سیاست‌های کلان وزارت آموزش و پرورش پیروی می‌کند و به دنبال آن است که با متناسب‌سازی طرح‌ها، برنامه‌ها و فعالیت‌های مختلف آموزشی و پرورشی، فرزندان عزیز عشایر از اجرای آن‌ها بهره‌ای را ببرند و از آن جمله است اجرای دوره پیش‌دبستانی در مناطق عشایری که همچون سایر مناطق کشور به اجرا در می‌آید؛ با این تفاوت که براساس بند ۱۴ اساسنامه مدارس عشایری، اجرای دوره مذکور کاملاً رایگان و برعهده دولت است و اهداف ویژه‌ای را دنبال می‌کند.

این دوره در مناطق

عشایری به سه شکل اجرا می‌شود که عبارت‌اند از: کلاس‌های مستقل پیش‌دبستانی یک‌ساله، کلاس‌های ترکیبی (همراهی با دانش‌آموزان کلاس‌های آموزشی دبستانی)، و کلاس‌های آمادگی یک‌ماهه.

دوری و صعب‌العبوری مناطق عشایری، کوچ‌رو بودن عشایر و عدم دسترسی به فضاهای آموزشی مناسب، شمار اندک نوآموزان عشایری و تشکیل نشدن کلاس‌های آموزشی پیش‌دبستانی، فقر اقتصادی خانوارهای عشایری، کم‌توجهی به اجرای دوره پیش‌دبستانی از سوی خانواده‌ها و اجباری نبودن این دوره باعث شده‌اند که توفیق کمتری در اجرای کامل دوره یاد شده داشته باشیم.

از سوی دیگر، غلبه گویش‌های محلی بر زبان معیار در این مناطق - که عموماً مرزی هم هستند - مزید بر علت شده و فرایند آموزش را با چالش‌هایی روبه‌رو کرده است. از این‌رو، دفتر آموزش و پرورش عشایر به منظور ایجاد هم‌گرایی بین گویش‌های محلی و زبان فارسی معیار، اقدام به طراحی و تدوین طرحی با عنوان آموزش کودکان مناطق دوزبانه نموده است. این طرح ویژه دانش‌آموزانی است که دوره آموزش یک‌ساله پیش‌دبستانی را نگذرانده‌اند و حضور آنان در دبستان با اشکال

محروم بودن از آموزش‌های پیش‌دبستانی، قادر به رقابت با دیگر کودکان و همسالان خود نخواهند بود.

بنابراین، ضرورت اجرای دوره پیش‌دبستانی و اهمیت آن را می‌توان در چند جمله خلاصه کرد که عبارت‌اند از:

- توجه به رشد عاطفی و شخصیت کودک
- کمک به اجتماعی شدن کودکان
- کمک به آمادگی کودک برای ورود به دبستان
- جلوگیری از افت تحصیلی یا ترک تحصیل کودکان، به‌ویژه در مناطق دوزبانه
- شناسایی به‌موقع اختلالات یادگیری و کمک به درمان به‌نگام آن‌ها
- افزایش موفقیت‌های تحصیلی.

براساس کدام تکالیف؟

با توجه به کارکردهای آموزش و پرورش، دوره پیش‌دبستانی به‌عنوان دوره‌ای رسمی و یکی از دوره‌های سرنوشت‌ساز زندگی کودکان (اعم از تربیتی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و...) اهمیت خاصی دارد. توسعه کمی و کیفی این دوره در سیاست‌ها و برنامه‌های کلان ملی جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده است؛ چنان‌که براساس بند دو سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری، راهبرد کلان ۱۰ و راهکارهای عملیاتی ۲-۴، ۱-۵ و ۳-۵ سند تحول بنیادین، هدف شماره ۳ شیوه‌نامه اجرایی برنامه انسداد مبادی بی‌سوادی، بند ۱۴ اساسنامه مدارس عشایری و تعهد ملی و بین‌المللی در برنامه جهانی آموزش ۲۰۳۰، آموزش و پرورش موظف به توسعه کمی و کیفی آموزش و پرورش دوره پیش‌دبستانی گردیده است.

ره‌آورد این تکالیف، اجرای رایگان دوره پیش‌دبستانی در مناطق عشایری، روستایی و محروم با ضریب محرومیت ۹ است.

دوره پیش‌دبستانی

«به دوره دو ساله‌ای اطلاق می‌شود که کودکان گروه سنی ۴ تا ۶ سال را تحت پوشش برنامه‌های تربیتی قرار می‌دهد. هر چند در تبصره آن آمده است که در صورت عدم تأمین امکانات، اجرای یک‌ساله بلامانع است.» (اساسنامه دوره پیش‌دبستانی مصوب جلسه ۶۹۹ مورخ ۸۲/۱۱/۲۸ شورای عالی آموزش و پرورش).

دوره پیش‌دبستانی اهداف بسیار ارزشمندی را دنبال می‌کند که رشد و پرورش مهارت‌های حرکتی کودکان و تقویت توانمندی‌های ذهنی، پرورش ویژگی‌های اخلاقی و معنوی، مهارت‌های کلامی و ارتباطی، رشد عاطفی و درک زیبایی‌های طبیعت، افزایش اعتمادبه‌نفس، تقویت هویت ملی و فردی و تقویت رشد اجتماعی و رفتارهای مطلوب فردی از آن جمله‌اند.

پیش‌دبستانی در مناطق عشایری

آموزش و پرورش عشایر که به منظور پیگیری امور مربوط به

جدول ۱ نشان می‌دهد که بعد از سال ۹۰ افت بسیار شدیدی در جذب نوآموزان داشته‌ایم که غیردولتی اعلام شدن دوره از سوی وزارت آموزش و پرورش مهم‌ترین عامل آن بوده است اما با توجه به اهتمام دولت در اجرای دوره، شاهد رشد جذب بوده‌ایم؛ تا جایی که در سال ۹۴ به عدد سال ۹۰ نزدیک شده‌ایم.

جدول ۲: آمار نوآموزان جذب شده در دوره آمادگی یک‌ماهه از سال ۹۰ تا ۹۴

سال تحصیلی	آمادگی	پایه اول	نرخ پوشش
۹۰-۹۱	۸۵۹۳	۲۴۲۱۸	۳۵/۵
۹۱-۹۲	۸۲۱۸	۲۵۸۵۴	۳۱/۸
۹۲-۹۳	۵۳۱۳	۲۵۴۲۴	۲۰/۹
۹۳-۹۴	۷۹۳۸	۲۵۳۵۰	۳۱/۳
۹۴-۹۵	۸۷۰۶	۲۵۰۲۲	۳۴/۸

با توجه به اینکه در مناطق عشایری به غیر از بحث اقتصادی موانعی همچون نبودن خانواده‌ها در محل، دوری و شمار اندک نوآموزان مطرح است، بخشی از نوآموزان پیش‌دبستانی، به‌ویژه در مناطق دوزبانه، از طریق کلاس‌های آمادگی یک‌ماهه مدیریت می‌شوند و مقداری از کاستی‌ها جبران می‌گردد. در جدول شماره ۲ آمار این کلاس‌ها گزارش شده است که به غیر سال ۹۲ در سال‌های دیگر روند تقریباً یکسانی دارد.

جدول ۳: آمار نوآموزان جذب شده در دوره‌های یک‌ساله و یک‌ماهه از سال ۹۰ تا ۹۴

سال تحصیلی	آمار نوآموزان جذب شده
۹۰-۹۱	۱۷۸۳۶
۹۱-۹۲	۱۲۶۴۶
۹۲-۹۳	۱۱۵۱۸
۹۳-۹۴	۱۶۶۰۴
۹۴-۹۵	۱۷۷۹۱

با اجرای دو برنامه پیش‌دبستانی یک‌ساله و آمادگی یک‌ماهه، تعداد دانش‌آموزانی که پیش از ورود به دبستان تجربه محیطی غیر از محیط خانه را دارند، بیشتر می‌شود. البته این مقدار مطلوب نیست اما با وجود مشکلات عدیده‌ای که بر سر راه دوره پیش‌دبستانی وجود دارد، همین مقدار هم جای بسی شکر دارد. بیشترین میزان دانش‌آموز جذب شده مربوط به سال‌های ۹۰ و ۹۴ و کمترین میزان مربوط به سال ۹۲ است.

عمده‌ای به نام «ناهمگونی زبانی» مواجه است. هدف این طرح در واقع جبران نبود دوره یک‌ساله پیش‌دبستانی در مناطق محروم و عشایری است. البته با همتی که برای اجرای دوره یک‌ساله صرف می‌شود، این برنامه هم کم‌کم با دوره یک‌ساله جمع خواهد شد.

شکل دیگری از جذب نوآموزان پیش‌دبستانی که در طول سال اتفاق می‌افتد، جذب آنان به کلاس‌های چندپایه یا تک‌پایه است؛ به این صورت که نوآموزان مناطقی که امکان تشکیل کلاس برای آن‌ها وجود ندارد، در کنار دانش‌آموزان دیگر در کلاس‌های درس حاضر می‌شوند و معمولاً با کلاس اولی‌ها می‌نشینند؛ البته با ارائه محتوای پیش‌دبستانی، به این شکل از جذب نوآموزان، کلاس‌های ترکیبی اطلاق می‌شود.

برخی از اهداف اجرای دوره در مناطق عشایری

- ایجاد فرصت برابر برای دسترسی کودکان به آموزش و پرورش و جبران کاستی‌های مرتبط
- کاهش نابرابری و ایجاد توانش زبانی و ارتباطی به زبان فارسی
- بسترسازی به منظور کاهش افت تحصیلی و آسیب‌های تربیتی در دوره ابتدایی
- تعمیم دوره پیش‌دبستانی با توجه به تأثیرات عمیق آن در ایجاد نگرش مثبت به مدرسه.

تجزیه و تحلیل داده‌های ۵ ساله (۹۰ تا ۹۴)

همان‌طور که بیان شد، دوره پیش‌دبستانی در مناطق عشایری نیز برگزار می‌شود اما آمارها نشان می‌دهد که این دوره در مناطق یاد شده به‌طور کامل به اجرا در نمی‌آید. بنابراین، اقدامات مکمل دیگری برای پوشش کامل آن باید صورت پذیرد. آنچه اکنون اتفاق می‌افتد، اجرای دوره آمادگی یک‌ماهه است که کیفیت لازم برای حضور در دوره ابتدایی را به دانش‌آموزان نمی‌دهد اما تسکینی است بر کمبودها و فقر حاکم بر جامعه عشایری. با این همه، در ادامه بحث گزارش آماری و مقایسه‌ای اجرای دوره پیش‌دبستانی مربوط به سال‌های مختلف تحصیلی از سال ۹۰-۹۱ تا ۹۴-۹۵ ارائه می‌شود و تأثیر پیگیری‌های دفتر آموزش و پرورش عشایر در اجرای برنامه یاد شده از زبان آمار بیان می‌گردد.

جدول ۱: آمار نوآموزان جذب شده در دوره یک‌ساله از سال ۹۰ تا ۹۴

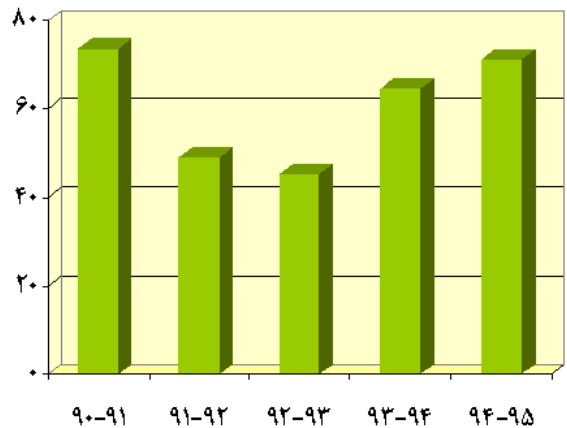
سال تحصیلی	پیش‌دبستانی	پایه اول	نرخ پوشش
۹۰-۹۱	۹۲۴۳	۲۴۲۱۸	۳۸/۲
۹۱-۹۲	۴۴۲۸	۲۵۸۵۴	۱۷/۱
۹۲-۹۳	۶۲۰۵	۲۵۴۲۴	۲۴/۴
۹۳-۹۴	۸۶۶۶	۲۵۳۵۰	۳۴/۲
۹۴-۹۵	۹۰۸۵	۲۵۰۲۲	۳۶/۳

جدول ۴: نرخ جذب نوآموزان دوره پیش دبستانی از سال ۹۰ تا ۹۴

سال تحصیلی	جذب شده	پایه اول	نرخ پوشش
۹۰-۹۱	۱۷۸۳۶	۲۴۲۱۸	۷۳/۶
۹۱-۹۲	۱۲۶۴۶	۲۵۸۵۴	۴۸/۹
۹۲-۹۳	۱۱۵۱۸	۲۵۴۲۴	۴۵/۳
۹۳-۹۴	۱۶۶۰۴	۲۵۳۵۰	۶۵/۵
۹۴-۹۵	۱۷۷۹۱	۲۵۰۲۲	۷۱/۱

همان طور که ملاحظه می شود، بیشترین نرخ جذب مربوط به سال ۹۰ با ۷۳/۶ درصد و کمترین میزان مربوط به سال ۹۲ با ۴۵/۹ درصد است.

نرخ جذب نوآموزان پیش دبستانی از سال ۹۰ تا ۹۴

براساس آمار ثبت نام شدگان سال تحصیلی ۹۰-۹۱، ورودی سال مزبور ۲۴۲۱۸ نفر بوده است که حدود ۷۴ درصد آن ها دوره آموزش پیش دبستانی یا دوزبانه را گذرانده اند؛ به عبارت دیگر، ۲۶ درصد از ورودی های پایه اول بدون تجربه دوره پیش دبستانی یا آمادگی قدم به دبستان گذاشته اند.

براساس آمار ثبت نام شدگان سال تحصیلی ۹۱-۹۲، ورودی سال مزبور ۲۵۸۵۴ نفر بوده است که حدود ۴۹ درصد آن ها دوره آموزش پیش دبستانی یا دوزبانه را گذرانده اند؛ به عبارت دیگر، ۵۱ درصد از ورودی های پایه اول در سال مذکور فرصت تجربه این دوره را نداشته اند.

براساس آمار، ثبت نام شدگان سال تحصیلی ۹۲-۹۳، ورودی سال مزبور ۲۵۴۲۴ نفر بوده است که حدود ۴۵ درصد آن ها دوره آموزش پیش دبستانی یا دوزبانه را گذرانده اند و ۵۵ درصد از آنان نتوانسته اند آمادگی کافی برای ورود به دبستان را پیدا کنند.

براساس آمار ثبت نام شدگان سال تحصیلی ۹۳-۹۴، ورودی سال مزبور ۲۵۳۵۰ نفر بوده است که حدود ۶۶ درصد آن ها دوره آموزش پیش دبستانی یا دوزبانه را گذرانده اند و مابقی به

دلایل مختلف از دریافت این خدمت محروم مانده اند. براساس آمار ثبت نام شدگان سال تحصیلی ۹۵-۹۴، ورودی سال مزبور ۲۵۰۲۲ نفر بوده است که حدود ۷۱ درصد از آنان دوره آموزش پیش دبستانی یا دوزبانه را گذرانده اند و ۲۹ درصد از ورودی های پایه اول در سال مذکور موفق به حضور در این دوره نشده اند.

نتایج

به رغم کمبود اعتبارات طی سال های اخیر - همان طور که جداول و نمودارها نشان می دهند - تلاش و همت استان ها بر این بوده است که دوره پیش دبستانی در مناطق عشایری به اجرا درآید و جداول بیانگر سیر صعودی جذب می باشند اما تا حد مطلوب فاصله زیاد است و باید تلاش های بیشتری صورت پذیرد. همچنین، باید برای پوشش کامل نوآموزان عشایری برنامه های ویژه ای در نظر گرفته شود. گزارش مربوط حاکی از آن است که ۲۹ درصد از نوآموزان جامعه عشایری از دریافت خدمتی به نام آموزش پیش دبستانی محروم اند.

پیشنهادها

بنابراین، پیشنهاد می شود:
- فرهنگ سازی لازم به منظور همراهی والدین و توجه آنان به اهمیت دوره پیش دبستانی صورت پذیرد.
- مسئله دوزبانگی جدی تر پیگیری شود و از اولویت اجرا برخوردار گردد.

- به رغم کمبودها، اعتبارات ویژه و مکفی برای پوشش دادن به نوآموزان مناطق عشایری اختصاص یابد؛ هر چند طی بخشنامه شماره ۱۳۰۷۶۶ مورخ ۹۵/۷/۲۵ اجرای دوره مذکور در مناطق محروم و عشایری رایگان اعلام شده است.

- برای ۲۹ درصد نوآموزان محروم از دوره پیش دبستانی، برنامه ترمیمی در نظر گرفته شود.

منابع

۱. انکینسون و همکاران. (۱۳۷۸). زمینه روان شناسی. ترجمه براهینی و همکاران. انتشارات رشد.
۲. سیف، سوسن؛ کدیور، پروین و... (۱۳۷۱). روان شناسی رشد. انتشارات سمت.
۳. کیوانی، مجدالدین. (۱۳۵۱). دوزبانگی و مسائل تربیتی و اجتماعی آن. دانشگاه تربیت معلم.
۴. کریمیان بستانی، مریم؛ رجبی، آریتا. (۱۳۸۹). تحلیل عدالت اجتماعی در شهر با تأکید بر نابرابری های آموزشی موردشناسی شهر زاهدان.
۵. گروه پیش دبستانی دفتر برنامه ریزی و تألیف کتب درسی، راهنمای برنامه و فعالیت های آموزشی و پرورشی دوره پیش دبستانی. (۱۳۹۰). چاپ ششم. انتشارات مدرسه.
۶. گزارش های مکتوب و سالنامه های آماری دفتر آموزش و پرورش عشایر.

